

Barnesyn, foreldreskap og likestilling.

Småbarnsforeldres fortellinger om hverdagslivets praksiser og forståelser

Kaja Halden Arrestad

Hovedoppgave i psykologi ved Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

April 2015

Barnesyn, foreldreskap og likestilling

Småbarnsforeldres fortellinger om hverdagslivets
praksiser og forståelser

Kaja Halden Aarrestad

Innlevert som hovedoppgave i psykologi ved Psykologisk institutt

Universitetet i Oslo

April 2015

Copyright Forfatter Kaja Halden Aarrestad

År 2015

Tittel

Forfatter Kaja Halden Aarrestad

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Kaja Halden Aarrestad

Tittel: Barnesyn, foreldreskap og likestilling. Småbarnsforeldres fortellinger om hverdagslivets praksiser og forståelser.

Veileder: Agnes Andenæs

I denne oppgaven har jeg brukt ferdig transkriberte livsformsintervjuer fra fem familier fra NOVA-undersøkelsen, en longitudinell, kvalitativ studie foretatt i 2004, som jeg har analysert ved hjelp av fortolkende metode. I denne undersøkelsen har jeg sett på fem familiers som deler mye, og lagt særlig vekt på de som deler mest i fremstillingen av resultatene. Jeg fant at de to familiene som deler mest har en veldig tydelig fordeling seg i mellom, til forskjell fra de andre tre familiene der det hjemmearbeidet som ikke ble delt, faller på henne. To av fedrene gjorde en spesielt stor innsats for å bli en like viktig, og like kompetent, omsorgsperson som mor. Jeg fant også at synet på barnet som kom frem gjennom beskrivelsene av dagliglivets rutiner, viste at familiene prioriterte tid sammen og at de så på far og mor som like gode omsorgspersoner. De to familiene valgte å sette fars samvær med det lille barnet høyt oppe på agendaen. Foreldrene la stor vekt på å tilrettelegge for at barna skulle få mestringsopplevelser, og forøkte å legge opp til at de skulle gjøre mest mulig selv, på tross av tidsnød. Disse familiene la til rette for at barna skulle inngå i en omsorgskjede som omfattet flere omsorgspersoner enn foreldrene selv. Her var barnehage, utvidet familie, naboer og barnas søsken viktige. I den siste delen av fremstillingen av de fem familiene tar jeg for meg sammenhengen mellom foreldrenes barnesyn og måten de organiserer seg på som par. Jeg fant at likestilling mellom foreldrene er viktig for gode barndommer, og at gjensidig tilpasning til familien og hverandre fra begge parter gir et bedre familieliv, med mer tid til hverandre. Alle familiene formidler, på forskjellige måter, at de "ikke er så nøye på det". Det som kjennetegner de to familiene som deler mest, er også at de nedprioriterer inntekt til fordel for fars samvær med barnet, og at de har et medborgerperspektiv der de setter sine egne praksiser i sammenheng med samfunnet for øvrig.

Forord

Takk til NOVA-prosjektet for spennende intervjuer som jeg har fått jobbe med, og en spesiell takk til veileder Agnes Andenæs for alltid å bidra med motivasjon og påfyll i våre møter.

Takk til min sønn Snorre for å ha tålmodighet med meg i denne krevende tiden; du har inspirert meg i arbeidet med denne oppgaven. Jeg vil også takk mine søsken, Ellen og Jørund, for hjelp og støtte i prosessen. Og selvfølgelig en stor takk til mine studievenner som har vært der for meg, og spesielt deg Lill, for all hjelp og støtte, og som jeg har truffet stort sett hver dag gjennom hele oppgaveskrivingen.

Oslo, april 2015

Kaja Halden Arrestad

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	1
Bakgrunn for studien.....	4
Et kulturpsykologisk perspektiv.....	4
Utviklingspsykologi	5
En alternativ modell for utvikling	8
Fordeling og likedeling	9
Metode	12
Bakgrunn	12
Livsformsintervjuet	13
Informantene	15
Analyse	15
Sekundær analyse	17
Generalisering	18
Ethiske betraktninger.....	18
Resultater	19
Alle deler, men ikke like mye	19
En variasjon fra "ta det som det kommer" til eksplisitte forhandlinger	20
Fra avgrensete deler til helhet og kontinuitet.....	21
Barnesyn og dagligliv	23
Tid sammen som familie.....	23
Far og mor er like gode.....	24
Utvikling gjennom aktiv deltakelse: "klare selv" og "prøve selv"	26
Omsorg fra flere enn mor og far	27
Barnehagen.....	27
Søsken som omsorgspersoner.....	28
Nabolag og slekt som gode tilbud til barnet	32
Forståelser og verdivalg som styrker fellesansvar mellom ham og henne	33
Et likestilt foreldreskap er viktig for gode barndommer	33
«Listen kan godt legges litt lavere»	35
"Vi kan greie oss med mindre inntekt"	36
Forpliktelse overfor et større "vi"	37
Diskusjon	38
Litteraturliste	41
Vedlegg / Appendiks	45

Word did not find any entries for your table of contents.

Introduksjon

Arbeidsfordelingen hjemme mellom kvinner og menn har blitt likere de siste årene (Kitterød, 2014), menn bruker mer tid på husarbeid og kvinner bruker stadig mer tid på lønnsarbeid i forhold til hjemmearbeid. Men kan vi egentlig si at vi har blitt mer likestilte? Er inntoget av hjemmевærende fedre et tegn på at vinden er i ferd med å snu eller er det tvert i mot bare de mest privilegerte gruppene som kan kaste seg på denne trenden? (Lysholm, 2015, s.47-51). Selv om arbeidsfordelingen mellom kjønnene har blitt likere, mest merkbart ved at menn med små barn tar en større del av omsorgsarbeidet og mødre med små barn en større del av lønnsarbeidet (Kitterød, 2014), er det fremdeles kvinner som har den største arbeidsbelastningen i hjemmet. Det er ett felt som utmerker seg der han og hun har nærmet seg hverandre, nemlig barneomsorg (Kitterød, 2014).

Hva kjennetegner så de familiene som deler mest? I denne oppgaven ser jeg nærmere på to familier der far tar ansvar for ikke bare selve de praktiske gjøremålene som må utføres, men også for organiseringen av disse gjøremålene og dermed hele familiens hverdagsliv. Det er denne egenskapen som skiller dem fra de tre andre familiene, der fedrene også bidrar i stor grad, men ikke tar det samme overordnede ansvaret for de daglige rutiner som det mødrene gjør. Det er heller ingen enkel sammenheng mellom andel permisjon far tar ut og den totale arbeidsfordelingen i familien (Meling, 2007). Far kan godt være like involvert i barna som mor, selv om han ikke tar ut mer enn ”minimumskvoten”. I motsatt retning kan også fedre som tar ut mer permisjon enn det som er vanlig, på sikt vise seg å ikke bidra vesentlig mer på hjemmefronten enn andre fedre (Meling, 2007). Forskning (Meling, 2007) (Hølter, Egeland & Svare, 2008) viser at sjansen for et mer likestilt liv på sikt er størst blant de parene der far tar ut en større andel permisjon, men dette er et bilde som med fordel kan nyanseres videre, som vi skal se senere i denne oppgaven.

Mine funn viser at jeg har funnet en sammenheng mellom hvordan foreldrene organiserer arbeidsdelingen seg imellom, altså hvordan mor og far organiserer seg som par, og deres

underliggende ideer om hva som er et godt barneliv. Dette vil komme frem gjennom måten de organiserer dagen, og hvilke gjøremål de vektlegger for akkurat sitt eller sine barn. Et likestilt foreldreskap vil også være et godt foreldreskap.

Samtidig som man i dagens nyhetsbilde ofte snakker om curling- og helikopterforeldre (Langseth, 2013.) som feier unna alle hindre og sirkler over sine barn, ser vi at foreldrene i mitt utvalg legger stor vekt på at barna skal få prøve seg selv i stort og smått.

I dag er synet på barneomsorg ofte basert på tilknytningsteori, der tanker om en alltid tilstedeværende omsorgsperson og fysisk nærhet til foreldrene i form av bæresele eller samsoving står sentralt. (Olsen, 2014, s.8-13). Haavind utfordrer i sin bok ”Liten og stor” fra 1987 dette idealet om at nærhet alltid er best, og argumenterer for at en noe større avstand mellom barn og foreldre faktisk kan være hensiktsmessig i noen tilfeller, og at det kan være bra for barn at også mor har et liv utenfor familien. Hun argumenterer også for at far kan være en like god, og like kompetent, omsorgsperson som mor. Andre enn mor og far kan også være gode omsorgspersoner for barna i en utvidet familiekontekst, noe som blant annet inkluderer barnehage (Andenæs, 2011). Dette tyder også resultatene fra min undersøkelse på, som vi skal komme tilbake til senere i denne oppgaven.

I sin artikkel ”Tredje akt” fra 2006 argumenterer Haavind for at menn har kommet mer på banen som selvstendige omsorgsgivere og en som kan utøve omsorg på lik linje med mor, men at det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret består i form av at mor fortsatt er den som må sørge for at alt skjer som det skal, all den tid at det er hun som har ansvaret for at alle delene av omsorgskjeden passer sammen og sørger for at alle dagens rutiner glir umerkelig fremover. Haavind hevder i sin artikkel at far er står fritt til å ta ansvar mens mor fremdeles er den som ansvaret *faller på*, i forhold til det løpende omsorgshjulet. I denne oppgaven har jeg valgt å la de to familiene med de mest deltakende fedrene spille hovedrollen i den skriftlige fremstillingen av resultatene. Det som kjennetegner disse to er nettopp det at de begge tar et overordnet ansvar for sine familier, og er minst like involvert som mor, også når det gjelder dette omsorgshjulet og tilretteleggingen for at alt går som det skal gjennom dagen.

Jeg har sett på fem par i fem vanlige familier tilhørende middelklassen. I følge Ellingsæther (2012b) kan tre fjerdedeler av den norske befolkningen sies å høre til enten middelklassen eller arbeiderklassen. Hun argumenterer for at det er ikke dette som utgjør noen forskjell i

forhold til barneomsorg men derimot forskjeller i lønnsarbeid, som typen jobb, grad av fleksibilitet og lønn. Disse kjennetegnene peker seg også ut i mitt utvalg og blir fremhevet av informantene som viktige for å kunne kombinere arbeidsliv med familieliv på en god måte.

I denne oppgaven har jeg brukt ferdig transkriberte livsformsintervjuer fra fem familier fra NOVA-undersøkelsen, en longitudinell, kvalitativ studie foretatt i 2004, som jeg har analysert ved hjelp av fortolkende metode og sett på hvordan foreldrene organiserer seg som par med fordeling av hus-og omsorgsarbeid, hvilket barnesyn som kommer frem i intervjuene, og hvordan måten foreldrene organiserer seg på kan henge sammen med synet på det gode barneliv.

Bakgrunn for studien

Et kulturpsykologisk perspektiv

Kultur kan defineres som et bestemt system av meningssammenhenger, et univers av mening som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet (Solheim, 1990 i Thorsen & Toverud (red.) , 2002, s. 20). Denne definisjonen fremhever meningsaspektet ved kultur, og fokuserer på prosess siden kulturen stadig er i endring.

Kulturpsykologi er et nyere og tverrfaglig felt innen psykologien som legger vekt på å se de forskjellige fenomenene i sammenheng med den kulturen og den sammenhengene de utspiller seg i. Retningen henter inspirasjon ikke bare fra sitt eget fagfelt, men også blant annet fra historie, sosiologi, antropologi og pedagogikk.

I følge kulturpsykologen Shweder er kulturpsykologi definert som

”Studiet av måter subjekt og objekt, selvet og andre, person og kontekst, figur og grunn, praktiker og praksis, lever sammen , er avhengige av hverandre-og dynamisk, dialektisk og i fellesskap former og skaper hverandre.” (Schweder, 1990).

Innen denne tradisjonen er det et sentralt poeng å tydeliggjøre sitt eget standpunkt. Jeg vil innta et kulturpsykologisk ståsted i denne oppgaven, og se mine funn i lys av denne utkikksposten. I og med at jeg er interessert i kontekstualisert informasjon om familienes dagligdagse praksiser og begrunnelser, og disse praksisene også er kulturelle, vil det kulturpsykologiske ståsted, der man forsøker å se på disse praksisene med et blikk ”utenfra”, egne seg (Rogoff, 2003.)

The practices of reaserchers, students, journalists and professors are cultural, as are the practices of oral historians, midwives and shamans” (Rogoff, 2003, s.11).

Innen psykologien som fag har det vært en tendens til at ” gamle sannheter” blir tatt for gitt, det vil si at innarbeidede begreper blir sett på som objektive sannheter. Kulturpsykologien utfordrer denne tenkningen, og oppfordrer til nytenkning eller til å stille spørsmål ved og få frem det vi tar for gitt i vår kultur. Det kan ofte være vanskeligere å få øye på det selvsagte, det vil si de uuttalte premissene som ligger nedfelt i kulturen, i sin egen kultur i motsetning til det mer fremmedartete. Figur og grunn bytter plass, og fokuset skifter til objektets bakgrunn, altså dets kontekst (Thorsen & Thoverud, 2002).

Utviklingspsykologi

I denne oppgaven vil jeg belyse spørsmål knyttet til barns utvikling samt likestilling og arbeidsfordeling i hjemmet , sett ut i fra et kulturpsykologisk ståsted. Dette utgangspunktet påvirker hvilke spørsmål jeg har stilt meg selv, og hvilken metode jeg har valgt å bruke for å analysere materialet. Utviklingsstøtten som barna i disse familiene får i det daglige ligger i rutinene som foreldrene har utviklet, som igjen finner gjenlyd i kulturen. På dette grunnlaget blir det viktig å gå tett på disse rutinene, og finne ut hva som ligger innvevd i familienes praksiser og begrunnelser.

Tradisjonelt har utviklingspsykologien fremstilt barnet som en passiv mottager av forskjellige betingelser, der man har et standardisert utviklingsforløp som skal være universelt og passe for alle. Målene er gitt og fremstår som allmenngyldige milepæler, løsrevet fra tid og rom (Andenæs, 1996; Thorsen & Thoverud, 2002).

”Mainstream” utviklingspsykologi har blitt kritisert for nettopp dette, å sette søkelyset på det dekontekstualiserte og universelle barnet, i motsetning til å se barnet i sammenheng med sine omgivelser. En annen måte å tenke rundt utviklingspsykologi er ideen om at barnet ikke bare utvikler seg i samspill med sine omgivelser, men at disse så å si går hånd i hånd og at barnet og den sosiale konteksten han eller hun befinner seg i ikke kan skilles fra hverandre på en meningsfylt måte (Rogoff 2003; Haavind, 1987). Altså at interaksjon med andre mennesker er en forutsetning for individuell utvikling (Gulbrandsen 1998; Haavind, 1987).

Transaksjonsmodeller har en slik idé om gjensidig påvirkning, der man tenker seg at barnet påvirker sitt miljø, som så endrer seg og som igjen vil påvirke barnet på en ny og annerledes måte, som igjen vil endre seg og kunne spille en ny rolle i sitt miljø som et resultat av denne påvirkningen. Transaksjonsmodellene har en slik kontinuerlig, gjensidig innflytelse ”bygget inn” som en grunnleggende forutsetning for utvikling. Det er denne påvirkningsprosessen som kommer i fokus, i motsetning til å konstatere at påvirkning har funnet sted (Gulbrandsen, 1998, s. 24). Transaksjonsmodellen er dermed egnet til å fange opp gjensidighet og sammenkobling av de to utviklingsprosessene som både miljø og individ går igjennom. (Gulbrandsen, 1998). Transaksjonsmodellene retter oppmerksomheten mot de stadig pågående og kontinuerlige utviklingsprosessene fremfor resultater av utvikling.. Bronfenbrenners økologiske system er et eksempel på en slik transaksjonsmodell, det er også Hanne Haavinds modell for sosial utvikling, som jeg kommer tilbake til senere i denne delen av oppgaven (Gulbrandsen, 1998).

I internasjonal sammenheng har Urie Bronfenbrenner utviklet sin økologiske modell.

Bronfenbrenners definisjon av den menneskelige utviklings økologi:

In the progressive, mutual accomodation between an active, growing human being and the changing properties of the immediate settings in which the developing person lives, as this process is affected by relations between these settings, and by the larger contexts in which the settings are embedded (Bronfenbrenner, 1979, s. 21).

Bronfenbrenner's definisjon av utvikling er som følger:

Human development is the process through which the growing person acquires a more extended differentiated, and valid conception of the ecological environment, and becomes motivated and able to engage in activities that reveal the properties of, sustain, or restructure that environment at levels of similar or greater complexity in form and content (Bronfenbrenner, 1979, s. 27).

Dette kan sees i sammenheng med Haavinds utviklingskriterier og barnets utvikling mot å bli større i samspill med og som et resultat av den voksnes tilrettelegging (Haavind, 1987).

Bronfenbrenners økologiske system er delt i fire; mikrosystemer, mesosystemer, eksosystemer og makrosystemer. Mikrosystemene er det som umiddelbart omgir individet, som et barns hjem eller skole. Det kan også inkludere den enkelte dyade eller triade innen familien. Mesosystemet er relasjonene mellom de forskjellige mikrosystemene som individet er involvert i, som for eksempel forholdet mellom hjem og skole. Eksosystemene relaterer mikrosystemene der barn er direkte involvert til omgivelser der barn ikke deltar direkte, som for eksempel foreldrenes arbeidssted. Eksosystemene kan også inkludere utvidet familie og venner, og kan i tillegg omfatte lokalsamfunnets oppbygning. Makrosystemene består reflekterer samfunnets underliggende ideologi og organiseringen av grunnleggende sosiale institusjoner i kulturen eller subkulturen. I Norge kan et eksempel på makrosystemer være velferdsstaten eller det sosialdemokratiske samfunn (Bronfenbrenner, 1979).

Bronfenbrenner hadde en idé om å undersøke hvordan barn og familier skifter mellom sine ulike økologiske settinger. Fremdeles opererer han med individet og miljøet skilt ut i fire ulike systemer og begrenser dermed ideen om relasjonene mellom individet og kulturen. Rogoff kritiserer ham for dette, og hun argumenterer for at individet og kulturen kan sees på som tvunnet i hverandre og at disse to begrepene dermed blir umulig å skille fra hverandre på en meningsfylt måte (Rogoff, 2003, s.48).

Leo Vygotsky introduserte i boken "Mind in society" tanken om at barn kan mestre oppgaver som egentlig er for vanskelige for dem ved hjelp av tilrettelegging fra en voksen. Dette potensielle utviklingsområdet kalte Vygotsky for "den proksimale utviklingssone" eller "zone of proximal development", forkortet ZPD (Vygotsky, 1978; Thoresen & Toverud, s.24).

På en liknende måte har kulturpsykologen Bruner introdusert begrepet "scaffolding" eller stillasbygning, om hvordan et barn kan klare å løse en oppgave det ellers ikke hadde klart ved hjelp av en voksen persons hjelp og støtte. Den voksne støtter opp om barnets aktivitet inntil barnet er i stand til å utføre dette uten hjelp. (Bruner, 1987, s 20-21). En forelder som tilrettelegger og sørger for at barnet vinner i et spill vil i tillegg til "scaffolding" også overføre kulturelle verdier til barnet i forhold til det å vinne.

"Apprenticeship" er et annet begrep i samme retning som ble lansert av Rogoff på 1980-tallet. Dette begrepet er egnet til å belyse uttrykket "guided participation" eller styrt deltakelse, egnet til å peke på barns utbytte av styrt deltakelse. Dette åpner igjen for et nytt

forskningsområde, om hvordan den kulturelle organiseringen skaper muligheter for barns utvikling, og gradvis leder dem mot å bli voksne, med de ferdigheter og forståelser som kreves for å fungere innenfor det samfunnet de lever i (Andenæs, 1996, i Thorsen & Toverud, 2002, s. 25).

En alternativ modell for utvikling

Haavind beskriver i sin bok "Liten og stor" fra 1987 en alternativ utviklingsforståelse, der barnets sosiale kontekst får en fremtredende plass. Haavind hevder at barnets sosiale kontekst ikke bare er viktig, men at det er en helt nødvendig betingelse for barnets sosiale utvikling, og at denne nødvendigvis må foregå i samspill med andre. Hun argumenterer for at det ikke finnes et universelt utviklingsmål, eller et standardisert løp, men heller mange forskjellige veier og mange forskjellige mål. Hva som kan sies å være et mål for utvikling er heller ikke fastlagt, men vil være relativt til individet i sin sosiale kontekst. Et individ kan også ha mer eller mindre utviklede væremåter i samme tidsrom. (Haavind, 1987).

En væremåte er relativt mer utviklet enn en annen når:

- Det er relativt større gjensidighet i utvekslingen mellom barnet og den annen part.
- Barnet har et relativt sett utvidet ansvar for egne handlingers konsekvenser.
- Handlingen til barnet inngår i en mer omfattende, funksjonell sammenheng.
- Handlingenes forankring i den mer omfattende i den mer omfattende funksjonelle sammenheng åpner for en utvidet motivasjon, som igjen gir nye handlingsgrunnlag.

Et generelt eksempel kan være påkledning; når barnet viser økt gjensidighet i form av å delta mer i påkledningen, vil det få et større ansvar for å kle på seg selv, som dermed vil kunne gjøre at hele morgenrutinen til familien går lettere, noe som igjen vil kunne motivere barnet, ved hjelp av ros og få en følelse av at sitt bidrag er viktig, til å ville gjøre enda mer selv. Når så barnet kan kle på seg alle klærne selv vil dette bidra til å endre barnets miljø og det vil kunne få andre og "større" eller viktigere ansvarsområder som for eksempel å passe på småsøsken.

Hanne Haavind har i ”Liten og stor” utviklet og benyttet livsformsintervjuet til å få frem beskrivelser av hverdagslivets rutiner og for å gjøre disse eksplisitte. Hun bruker intervjuene til å vise hvordan barn utvikler seg i samspill med sine omgivelser, og hvordan den voksne har laget rutiner som hele tiden tilrettelegger for at barnet gradvis skal klare mer og mer eller ta over og bli større. Dette ligger implisitt i dagens rutiner, som hele tiden endrer seg i takt med barnets utvikling og økte deltakelse.

Agnes Andenæs sin forskning inngår også i denne tradisjonen som studerer barns utvikling, hva som er best for barn og hva som foregår innad i familien, og kobler dette, i likhet med Haavind, også til spørsmål om likestilling mellom kjønnene og hvilke skjulte maktstrukturer som kommer til uttrykk mellom de to i et par.

Fordeling og likedeling

John Dixon og Margaret Wetherell ser i sin artikkel ”On discourse and dirty nappies. Gender, the division of household labor and the social psychology of distributive justice” fra 2004 på ”distributive justice”-begrepet i lys av sosialkonstruksjonismen kombinert med diskursiv psykologi. Andre forskere som har studert fordeling av husarbeid og omsorgsarbeid i hjemmet er Eva Magnusson og Agnes Andenæs. Magnusson har sett på vanlige måter å rettferdiggjøre en skjev fordeling av hjemmearbeid. I sin bok ”Han, hon och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer” fra 2006 viser hun en modell for måter å argumentere mot likestilling, som hun fant hos parene i sin undersøkelse. Disse teknikkene går blant annet ut på å fremstille andre par som diskuterer slike spørsmål som umodne, og dermed ikke selv ville ta etter disse. Det å sette individuell frihet opp mot påtvunget likedeling, og fremstille disse spørsmålene som uvesentlige småting var andre teknikker som disse parene brukte. Også det å fremstille diskusjoner om husarbeid som bevis på grunnleggende uenighet, og dermed et stort steg på vei mot skilsmisse, var også vanlig, samt å fremstille kvinner som krevde likestilling som sinte og ”helt hysteriske”. Magnusson påpeker at sammenliknet med hvordan det var for 100 år siden har kvinner utvidet sine

begrensninger, slik at de nå har et større rom å bevege seg innenfor, men at det fremdeles er kvinner som må tilpasse sitt yrkesliv etter familien, i motsetning til mannen. (se også for eksempel Haavind, 2006, og Andenæs, 1996). Dette med hvordan han og hun i paret tilpasser seg hverandre er noe jeg vil komme tilbake til senere i denne oppgaven, under presentasjon av resultatene.

Denne oppgaven bygger på en utforskning av hvordan parene i alle familiene har ordnet seg, og hva som er hans og hennes bidrag for å få hverdagen ” til å gå opp”. Det kan være nyttig å se på dette i lys av feministisk ”distributive justice”- teori, som kan gi ny mening til mine funn. I mitt utvalg finner jeg noe annet enn det Haavinds beskriver i sin artikkel ”Tredje akt”. Dette kan tyde på at fordelingen av arbeidsoppgaver innen familier forandrer seg etter som tiden går. Hanne Haavind påpeker her at det er noe annet for menn å ta ansvar for *at* det skjer, enn å gjøre de omsorgs- og arbeidsoppgavene de får ”tildelt” av ektefellen. Det er fremdeles stort sett kvinnen som har ansvaret for ”det løpende omsorgshjulet”, som Haavind kaller det, altså hvem som skal hva, hvor og når i familien, og det å ta et overordnet ansvar for organisering av familiens hverdag. Hun påpeker også , i likhet med Magnusson, at far vil tilpasse sin andel og kvalitet på omsorgsarbeidet etter sitt lønnsarbeid, selv om hans uttalte ønske er full deltakelse hjemme. Dette blir mulig så lenge det er mor som har hovedansvaret og far trår til når og der det er nødvendig. De to familiene som jeg velger å legge mest vekt på i fremstillingen av mine resultater, utfordrer dette synet og forteller oss noe litt annet. Dette er de to parene som deler mest, i et utvalg der alle deler mye.

”Midt i tredje akt er det på tide med en etterlysning: Er den moderne omsorgsfulle faren rede til å gå fra en viktig og gripende birolle til, til å ta en av hovedrollene?” (Haavind, 2006, s. 690). Denne oppgaven vil belyse dette spørsmålet, og vise at disse oppfatningene av kjønn og foreldreskap er i bevegelse i noen av familiene i min undersøkelse.

I denne studien vil jeg bruke samspillsanalyser for å se nærmere på hvordan han og hun i et foreldrepar utgjør betingelser for hverandre, og hvordan kjønn ”gjøres” i relasjoner (Doing gender-artikkel). Hvordan forstår og begrunner hun og ham sin egen og partnerens måte å ordne seg på? Dette sett både i forhold til hverandre inkludert husarbeid og lønnsarbeid, og i forhold til barna. Disse analysene kan gi grunnlag for å se på forhandlingene mellom de to,

og hvordan det å ”gjøre kjønn” utspiller seg og kommer til syne i relasjonen dem i mellom (West & Zimmerman, 1981; Fox, 2009, s.183).

Metode

Bakgrunn

Intervjuene som jeg har analysert i denne oppgaven er en del av NOVA-undersøkelsen foretatt i 2004 med tittelen *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år* som tar for seg hverdagen til familier med små barn, med spesiell vekt på fordeling av permisjon mellom foreldrene og arbeidsfordeling i hjemmet. NOVA-prosjektet har også hatt fokus på barnehagen som en del av foreldrenes omsorgskjede, og interesserer seg for organiseringen av og i innholdet i den konkrete barnehagedagen. Undersøkelsen ser på helheten i barns dagligliv, der barnehagen er en naturlig del av hverdagslivet for mange barn, og setter søkelyset på hvordan dagliglivet til små barn i dagens Norge ser ut. Totalt 58 familier; hovedsakelig fra Oslo og det sentrale østlandsområdet, er med i undersøkelsen med longitudinelt og kvalitativt design, der foreldrene er intervjuet på tre forskjellige tidspunkt. Informantene ble rekruttert via helsestasjonen på bostedet. Omtrent 20 av de 58 familiene ble foreldrene intervjuet i sitt eget hjem. De resterende familiene ble intervjuet på telefon ved de to siste intervjutidspunktene. Disse intervjuene var kortere enn de som ble foretatt i familienes hjem. Det første intervjuet finner sted innen barnet er ett år gammelt, deretter ved rundt to- og treårs-alder. Foreldrene blir intervjuet sammen når barnet er rundt ett år, deretter hver for seg ved toårsalder, og til slutt blir de intervjuet sammen igjen når barnet er rundt tre år. Fokusbarnet var også til stede under en del av intervjuene. For de fleste familiene vil det være slik at barnet blir tatt hånd om av foreldrene på første intervjutidspunkt, mens det går i barnehage eller hos dagmamma ved to og treårs-alder. I den første delen av intervjuet får informanten spørsmål om barnets omsorgssituasjon slik den er nå, og om hvilke planer familien har for fremtidige omsorgsarrangementer.

I denne oppgaven setter jeg som premiss at kunnskap er/blir konstruert, og har dermed en postmoderne tilnærming (Kvale, 2007, s. 21). Intervjusituasjonen er en samskapende prosess der informant og forsker produserer kunnskap sammen. Denne genereringen av kunnskap fortsetter videre gjennom bearbeidelse av materialet ved transkribering, og ved å bli utsatt for forskerens blikk og teoridannelse i analyseprosessen. Resultatene er min tolkning av

materialet, og en annen forsker ville ha kunnet komme frem til andre resultater enn det jeg har gjort. I arbeidet med analysen har jeg forsøkt å se materialet fra mange forskjellige vinkler, og dermed forsøkt å spille ”djevelens advokat” ovenfor meg selv og mine tolkninger og funn (Kvale, 2007, s. 123).

Valsiner introduserer i sin artikkel ”Two alternative Epistemological Frameworks in Psychology. The Typological and Variational Modes of Thinking” fra 1984 begrepet en epistemologisk, variasjonsdekkende tilnærming. Dette står i motsetning til den typologiske tenkningen, som tar utgangspunkt i gjennomsnittlige beregninger, og der variasjon innen fenomener blir betraktet som feilvarians. Den variasjonsdekkende tilnærmingen ser på variasjon som noe annet enn støy, men tvert i mot en kilde til berikelse av materialet. Variasjon og prosess er viktige aspekter ved fenomenet. Dette synet samsvarer med kulturpsykologiens fokus på prosess heller enn resultat (Rogoff, 2003). Livsformsintervjuet, som har som mål å få frem informantenes kontekstualiserte beskrivelser av hverdagslivet, passer også godt inn i dette rammeverket (Haavind, 1987).

Livsformsintervjuet

Hoveddelen av intervjuet er utformet som et livsformsintervju (Haavind, 1987), der intervjuer forsøker å få frem mest mulig detaljerte beskrivelser av gårdagens hendelser strukturert ved hjelp av døgnetts kronologi. Tid er det organiserende prinsipp ved intervjuet, som søker å hente frem foreldrenes beskrivelser av gårdsdagens små og store hendelser slik de folder seg ut i fortellingen om det siste døgnet fra natt og tidlig morgen til sen kveld. Hver episode beskrives så konkret og detaljert som mulig, samtidig som informanten blir oppmuntret til å reflektere rundt hendelsene ved hjelp av spørsmål som ”Hvordan har det seg at det har blitt slik?” eller ”Hva synes du om det?”. Intervjuer stiller mest mulig åpne spørsmål som ” Hvordan da?”, og ” Si litt mer om det!” for at informanten skal utdype fortellingen. For å få forståelsen av om dette er en typisk dag eller ikke spør intervjueren gjerne ” Er dette slik dere pleier å gjøre det?” og ”Hvordan ble det til at dere valgte å gjøre det på nettopp denne måten?”. Etter hvert som intervjuet skrider frem blir det tydeligere for informantene hvilken type informasjon intervjuer er ute etter, og det vil ikke bli behov for så mange oppfølgingsspørsmål (Andenæs, 2000.).

Livsformsintervjuet er ikke et sett ferdige spørsmål eller en strukturert intervjumetode, men kan sees på som et sett med ideer og spørsmål som kan hjelpe forskeren å danne seg et bilde av informantens, i dette tilfellet foreldrenes, hverdagsliv der praksiser og forståelser gjennom det siste døgnet står sentralt. Intervjuet dreier seg om det siste døgnet hendelser, noe som kan være nyttig siden forskning viser at nærhet i tid er viktig for undersøkelser som omhandler kontekstualisert samspill og utvikling. Når man intervjuer den samme personene flere ganger om hendelser som nylig har skjedd får man et større og rikere utvalg av episoder, noe som igjen gjør det lettere å få nøyaktige og presise data (Gulbrandsen, 1998, i Andenæs, 2000).

Når man er interessert i å utforske familiemedlemmers liv og hvordan de oppfatter seg selv i det som foregår, er det å snakke med dem om nylige, konkrete hendelser en bedre måte å gjøre det på enn å bruke indirekte og standardiserte tilnærminger som har vært vanlige på feltet. (Andenæs, 2000, s.295).

Intervjuformen kan vurderes som presis, pålitelig og dekkende i forhold til min undersøkelse. Validitet kan beskrives som et spørsmål om metoden måler det den er ment å måle (Kvale, 2006, s.123). I livsformsintervjuet får vi mange rike og kontekstualiserte beskrivelse av familienes hverdag. Dermed kan metoden vurderes til å være valid.

Livsformsintervjuet er en fleksibel intervjuform siden intervjuer følger informanten dit han eller hun velger å bevege seg, og er nysgjerrig på og forsøker å se verden (finne ut hvordan verden ser ut) ut i fra hans eller hennes perspektiv/ståsted. Intervjuer og informant utforsker dette sammen. Utgangspunktet i denne intervjuformen er at personenes forståelse gir mening til handlingene. Derfor blir det viktig å få tak i nettopp *deres* forståelser, og ikke det som ”egentlig” skjedde/ de korrekte opplysningene om det som skjedde. Det er informantenes fortellinger som skal komme frem. Siden disse intervjuene er basert på nære og fyldige observasjoner krever dette færre antagelser (slutninger?) fra forskerens side. Denne informasjonene kan også gjøre forskeren oppmerksom på noe han eller hun ikke (i utgangspunktet) hadde forutsett. (Andenæs, 2000, s.297).

Informantene

Jeg valgte ut fem familier med en relativt lik bakgrunn. I alle familiene er både mor og far i heltidsarbeid, og har etter hvert som intervjuene skrider frem flere barn, slik at alle fokusbarna enten har eller får søsken. Begge foreldre har høyere utdanning i fire av de fem familiene, og i ett par har begge yrkesfaglig utdanning. Alle de fem familien kan sies å være del av middelklassen, selv om både type bolig, økonomi og utdanning varierer. Det er fem vanlige familier (som vi nå skal se på), der deres praksiser og rutiner vil være vanlig forekommende i kulturen som de representerer/lever i. Alle foreldrene er i trettiårene, (men varierer fra 30 til nærmere 40.) Familiene er bosatt i Oslo eller på Østlandet. Alle fedrene deltar i familiens gjøremål i utstrakt grad, selv om to av familiefedrene utmerker seg spesielt, som vi skal se senere.

Som tidligere nevnt har NOVA- undersøkelsen et longitudinelt, kvalitativt design, det vil si at intervjuene gått over flere år. Dette har betydning i min undersøkelse siden intervjuene får fanget opp flere hendelser i folks liv, som det at barna utvikler seg og blir større, men også forandringer i foreldrenes liv som for eksempel at de flytter eller bytter jobb.

Analyse

I arbeidet med å analysere materialet valgte jeg i første omgang, å bruke en del tid på å lese igjennom alle intervjuene (15 stk totalt), for å gjøre meg godt kjent med familiene og med materialet som jeg skulle jobbe videre med. Materialet hadde et stort omfang, ettersom hvert intervju varierte fra rundt 35 til 75 sider, og hver familie var intervjuet på tre forskjellige tidspunkt. I arbeidet med materialet var det flere ting som slo meg. For det første la jeg merke til at i disse familiene så delte foreldrene mye på oppgavene i hjemmet. For det andre så jeg at beskrivelsene deres dreide seg rundt barnet, og at han eller hun sto frem som en hel, liten person selv allerede ved ettårsalder.

I neste omgang utarbeidet jeg følgende forskningsspørsmål til materialet:

Hvordan er arbeidsdelingen mellom foreldrene for å få hverdagen til å gå opp? Ulike praksiser og forståelser.

Deretter leste jeg gjennom alle intervjuene på nytt i lys av forskningsspørsmålet. Etter hvert skrev jeg også små oppsummeringer eller referater (memos) av de forskjellige intervjuene med de fem familiene. Jeg skrev også egne analysenotater til hver av familiene der jeg formulerte mine egne tanker, spørsmål og refleksjoner rundt nettopp disse foreldrene med dette barnet. Jeg lette både etter hva som var særegent med hver enkelt familie og hvilke fellestrekk jeg fant mellom de forskjellige parene/familiene. Materialet ble analysert ” på langs og på tvers” (Haavind, 2000), og jeg har hele tiden beveget meg frem og tilbake mellom de transkriberte intervjuene, mine egne analysenotater og selve analysen. Dette arbeidet ledet frem til følgende analysespørsmål:

1. Hva er hans og hennes bidrag til arbeidsfordelingen i familien, og hvordan begrunnes dette?
2. Hvilket barnesyn kommer frem gjennom måten disse familiene organiserer hverdagen sin på? Hva tenker de er et godt barneliv?
3. Hvordan henger måten de organiserer seg som familie sammen med foreldrepærs syn på barnet?

Jeg har latt meg inspirere av tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006), samtidig som jeg har lagt meg tett opptil fortolkende metode, slik den er beskrevet av Hanne Haavind i kapittelet ”På jakt etter kjønnede betydninger” i boken ”Kjønn og fortolkende metode” fra 2000.

Grunnlaget for undersøkelsen er livsformsintervjuet, som tar sikte på å hente frem informantens egne ”personlige logikk” i både hvordan hendelsene beskrives og hvordan de begrunnes.

Livsformsintervjuet er egnet til å få frem kontekstualiserte beskrivelser, noe som passet godt for mitt formål siden jeg skulle se på hvordan paret beskrev arbeidsdelingen seg i mellom og hvilket syn på et godt barneliv som kom frem gjennom disse beskrivelsene av dagliglivets

rutiner. Jeg ønsket også å se på hvordan disse to elementene, altså arbeidsdeling mellom kjønnene og barnesyn kunne henge sammen. Jeg stiller meg kritisk til at fagpersoner fra disse to forskjellige ståstedene sjelden eller aldri ”snakker sammen”, og ønsker å kombinere disse to synsvinklene innenfor en kulturpsykologiske ramme. Hanne Haavinds modell om sosial utvikling hos barn og den sosiale kontekstens betydning innen familien har også vært til stor inspirasjon (Haavind, 1987).

Undersøkelsen baserer seg på det foreldrene forteller, det er ikke snakk om nøytrale observasjoner av hendelsene. Det er nettopp aktørenes egne forståelser som kommer frem, og dette er viktig siden det er *deres* praksiser og refleksjoner det handler om, deres egne forståelser skal komme frem. Målet med denne undersøkelsen er ikke å finne ut hvordan det ”er” eller faktisk forholder seg i denne familien men hvordan det ser ut fra nettopp denne personenes og dette parets ståsted.

Sekundær analyse

I og med at jeg har gjenbrukt datamateriale som noen andre har samlet inn, men med et nytt formål, går min undersøkelse inn under begrepet sekundær analyse. En fordel ved å bruke denne metoden kan, som tidligere nevnt, være at anonymisering og forsvarlig oppbevaring av materialet allerede er sikret. Intervjuene var også allerede transkribert av noen andre. En ulempe ved å gå frem på denne måten kan være at jeg mister den kontekstuelle informasjonen som intervjuer får tilgang til i intervjusituasjonen, og som kan ligge i miljøet rundt og alt det som informanten uttrykker i noe annet enn ord. Kroppsspråk, lyder som sukking og liknende og tonefall kan være eksempler på denne typen informasjon. Bomiljøet og hvordan det ser ut hjemme hos familien kan være et annet eksempel. I NOVA-undersøkelsen blir dette forsøkt kompensert for ved at intervjuer har lagt ved fyldige beskrivelser av informantenes bomiljø og av inntrykk under selve intervjusituasjonen.

Et eksempel på dette kan være følgende sitat fra beskrivelsen av bostedet til en av familiene i mitt utvalg:

Familien bor i et rekkehus med god plass i etasjene. Boligområdet består av rekkehus og eneboliger. Lav bebyggelse, leiligheten var av god standard.

Generalisering

Spørsmålet om mine resultater vil kunne brukes for andre familier i andre sammenhenger, tar jeg for meg til sist i denne oppgaven som en del av mine avsluttende betraktninger, under overskriften "Diskusjon". I kvalitativ forskning vil spørsmålet om generalisering henge sammen med forskerens resonnement rundt hvor pålitelige og presise data er, hvor mange beskrivelser han eller hun har fått av fenomenet og hvor rike disse beskrivelsene er.

Etiske betraktninger

I og med at mitt materiale besto av informasjon som allerede var innsamlet, og der innsamlingen hadde fått alle de nødvendige godkjenninger på forhånd, er problemstillinger relatert til gjennomføring av intervjuer, transkribering og oppbevaring av personopplysninger allerede tatt hånd om. I arbeidet med intervjuer gjort av vanlige, levende mennesker og deres familier, er det viktig å ta hensyn til konfidensialitet, og at materialet blir fremstilt på en respektfull måte som deltakerne vil kunne godkjenne. I presentasjonen av resultatene har jeg lagt vekt på å anonymisere opplysningene og fra informantene, slik at ikke de forskjellige familiene skal kunne gjenkjennes. I følge tidligere forskning på feltet (Andenæs, 1996; Haavind, 1987) oppleves ofte det å bli intervjuet innenfor rammene av et livsformsintervju som positivt for deltakeren, som får anledning til å fortelle om sin hverdag til en interessert forsker, og kanskje gjøre seg noen nye tanker rundt dette temaet.

Resultater

I fremstillingen av resultatene vil jeg legge vekt på variasjonene som utvalget rommer, og jeg velger å gi særlig plass til de to familiene der foreldrene deler mest.

Alle deler, men ikke like mye

Da jeg leste gjennom intervjuene i første runde ble jeg, som tidligere nevnt, slått av at alle familiene i utvalget delte husarbeid og omsorgsarbeid mellom seg i stor grad, og at delingen framsto som ganske selvfølgelig. Fedrene bidro mye i alle familiene, men det var to av foreldreparene, nemlig foreldrene til Petter Pettersen og Sindre Sørensen som skilte seg klart ut ved at fedrene så ut til både å gjøre like mye og dele ansvaret for helheten med konene sine. I det følgende skal vi se på noe av variasjonen i arbeidsdeling hos de fem familiene.

Familien Sørensen har en ordning der de har byttet å jobbe og studere, slik at den ene forsørger familien mens den andre får tatt et skritt videre i utdanningen sin. Dette systemet har de klart å holde fast på samtidig som de har fått to barn, og selv om far ikke har hatt krav på betalt permisjon. Det virker som om det er helt selvsagt for dem at begge skal få like gode muligheter til studier og arbeidsliv, og begge strekker seg for at de skal få det til. Denne faren bruker ikke formuleringer som deling, men at de gjør det som skal til for å få det til å ”gå rundt”. Denne uttalelsen fra far tyder på at dette paret har noen bestemte oppfatninger om felleskap og likhet som blir fremtredende i deres måte å legge opp parforhold og familielivet på. Dette kan tolkes som at likestilling mellom ham og henne er selvsagt for dem, og at de legger stor vekt på å faktisk gjennomføre denne filosofien også i praksis. På tross av at faren til Petter ikke har hatt rett til noen betalt permisjon, har de likevel klart å gjennomføre en likedeling. Dette tyder på at likedeling er svært viktig for dette paret. Foreldrene sier selv at de ønsker å ha en ”rettferdig fordeling”.

Det som er slående i familien Pettersen er at far fremstår som organisatoren og den som har full kontroll på hvem som skal hvor i tillegg til rydding og vasking. Riktignok er det mor som stort sett lager maten, men far tar seg av storhandlingen på kveldene. Han er også den som

vet mest om hva som skjer i barnehagen, og som har mest kontakt med personalet. Denne beskrivelsen er de helt enige om, og mor sier om seg selv at hun bare ”henger med”.

De som ligger lengst unna familiene til Petter og Sindre er familien der foreldrene begge har yrkesutdannelse og jobber som håndverkere. I denne familien framhever mor at hun gjerne ville være hjemme lenge, i opptil to år da de fikk barnet sitt, og faren har valgt å innrette seg etter kona. Hun gir også inntrykk av å være opptatt av at renholdet skal holde en viss standard. Etter eget utsagn i intervjuene bruker hun mye tid på vasking, i den grad at det går ut over tid som hun kunne ha brukt til å dyrke egne interesser, som trening eller pusse opp gamle møbler. Mannen får anledning til å dyrke sin friluftsinnteresse i helgene. Det er ikke noe han tar for gitt, men uttrykker at han setter pris på. For denne familien er arbeidsfordeling ikke noe man trenger å diskutere, og det gjelder også fordeling av fødselspermisjonen.

De to resterende familiene ligger mellom disse to ytterpunktene. De bærer preg av at fedrenes arbeidstider legger kraftige føringer på hvordan mødrene kan innrette seg. I den ene familien har far ukependlet en lang periode, og konsekvensene av dette blir at mor sitter igjen med alt ansvaret for både hus og barn i løpet av uken. Når han først er tilstede, forsøker han å kompensere for fraværet ved å ta mest mulig ansvar for bading, legging og andre, liknende oppgaver slik at hun kan få slappet av, og slik at han selv får muligheten til å få et nærere forhold til barnet sitt. Likevel oppleves ordningen etter hvert såpass belastende for mor at hun blir sykemeldt. Denne faren er den eneste mannen i utvalget som har jobbet deltid i en periode. Han og hun byttet på å jobbe femti prosent en periode i overgangen mellom permisjonsslutt og plass hos dagmamma. Også i den siste familien har de i stor grad innrettet hverdagslivet etter fars turnus, som varierte en god del ved det første intervjuetidspunktet. Etter denne innledende presentasjonen av de fem familiene, skal vi i det følgende se nærmere på hvordan variasjonen mellom familiene som deler mye og lite kan beskrives.

En variasjon fra ”ta det som det kommer” til eksplisitte forhandlinger

Begge de to mest likestilte parene har en tydelig, det vil si helt eksplisitt og konkret, fordeling av oppgaver seg imellom. Dette gjelder både husarbeid og andre oppgaver, som henting og bringing av barn til og fra barnehage og skole.

For eksempel står begge opp om natten med barna. I familien Sørensen har paret en veldig tydelig ordning for hvem som skal stå opp om natten, der den som er ”på vakt” alltid er den som ligger ytterst i dobbeltsengen. Mor begrunner denne ordningen med at dersom det ikke er noe system så blir det hun som må ta seg av alt som skjer om natten, og at det ikke går. Hun viser til samme prinsipp som Haavind skriver om; at det som ikke er avtalt, faller på mødrene (Haavind, 1987; Haavind, 2006). I familien Pettersen er det far som er organisatoren, og er den som tar ansvar for å ha system på flaskene til fokusbarnet, og passer på at de alltid lager klar på kvelden til neste dag. Han vasker også klær hver dag. Det blir mye klesvask siden eldstemann lider av en hudsykdom, og alle klærne hans må vaskes daglig. Far pleier å rydde om kvelden og gjøre forberedelser til neste dag, slik at alt er klart til at familien kan ta fatt på neste morgen.

I de tre andre familien er det mindre tydelige avtaler. En familie fremhever at de ”tar det som det kommer”. I intervjuene legger de vekt på at de ikke har så mange faste rutiner, og de har heller ingen fast arbeidsdeling. Det er rimelig å anta at det som ikke tydelig deles mellom de to, mest sannsynlig vil falle på mor, slik forskning viser. Familien med den skjeveste arbeidsdelingen, har en begrunnelse for hvorfor det blir sånn, nemlig at mor er opptatt av å ha det rent, og dermed blir det også hun som må vaske. Her ser vi at de tar i bruk et fortolkningsrepertoar der kjennetegn ved mor blir begrunnelsen for den skjeve delingen (Magnusson, 2006). Kjennetegnet ved denne moren er at hun har så høye standarder for renhold.

Fra avgrensede deler til helhet og kontinuitet

I artikkelen ”Midt i tredje akt” argumenterer Haavind for at det som gjenstår for å få en reell likestilling mellom mor og far er at far tar ansvar for helheten i familien, og ansvar for *at* ting skjer og ikke bare når det skjer. Som vi har sett, er det ikke en slik deling som praktiseres i de tre familiene (altså de tre som ikke er Sørensen eller Pettersen). Far påtar seg ikke ansvar for helheten. Det betyr ikke at han ikke praktiserer et aktivt farskap, og han bidrar i stor grad til at de forskjellige arbeidsoppgavene blir gjennomført. Men disse tre fedrene er ikke organisatoren eller den som ansvaret i bunn og grunn faller på. Han kan basere seg på at mor tar «resten».

Fedrene Pettersen og Sørensen i mitt utvalg viser at dette er mulig å få til, og at dette er et ansvar som noen menn er villig til å ta. Dermed vil de også kunne framstå som en primær omsorgsperson, på lik linje med mor, slik Stefansen & Farstad skriver om (Stefansen & Farstad, 2015). Forfatterne setter søkelys på begrepet "involved fatherhood" og hvilke praksiser og narrativer dette begrepet kan romme. De har intervjuet islandske foreldrepar med små barn, og funnet to måtene å være far som går igjen, og som har sammenheng med både sosial klasse samt type jobb og utdanning som fedrene hadde. Den første prototypen, som de har kalt for far som primær omsorgsperson, er et bilde på "den nye mannen", der idealer om maskulinitet går hånd i hånd med mannens omsorgsevner snarere enn å stå i motsetning til hverandre. Disse fedrene mener at det er viktig å engasjerer seg i barna og være emosjonelt og fysisk til stede for dem fra de er helt små. Denne gruppen legger vekt på å være alene med barnet i permisjonstiden, for å kunne knytte egne bånd, og for enkelte også for å kunne utvikle sine egne rutiner og måter å gjøre ting på. Dette kaller de for «inklusiv maskulinitet», og legger i det at menn beveger seg inn i det som tradisjonelt har vært kvinnes domene. Denne gruppen besto stort sett av fedre tilhørende middelklassen, med høyere utdanning og jobber innen offentlig sektor.

Den andre gruppen, kalt far som «sekundær omsorgsperson», besto av menn som enten tilhørte arbeiderklassen eller var selvstendig næringsdrivende, eventuelt ansatt i næringslivet. De hadde en sterk tilhørighet til arbeidslivet og identifiserte seg med jobben sin i stor grad. De fleste i denne gruppen tok ut sin del av permisjonen samtidig med at noe var hjemme, og inntok en slags tilskuerrolle (bystander) i småbarnsperioden. Denne måten å praktisere farskap på kaller Stefansen og Farstad for ortodoks maskulinitet, som vil si at disse fedrene velger å ikke involvere seg i omsorgen for de minste barna i særlig grad. Disse fedrene er hva Shirani & Henwood (2011, s.21, i Stefansen & Farstad, 2015) kaller fremtidsorientert, altså at de er mer opptatt av å være tilstede og være sammen med barnet sitt når det blir eldre. Denne gruppen mener at det blir lettere for dem å knytte bånd med barna sine etter hvert som de blir større. Det er litt uklart hvilken plass hensynet til kona og hennes ønsker, og barnets behov for at noen tar seg av det til enhver tid, spiller for disse fedrene.

Stefansen og Farstad poengterer at menn innen begge disse gruppene viser elementer av trekkene både av den mer tradisjonelle formen for maskulinitet, og av den nyere, inkluderende varianten. De "nye fedrene" er opptatt av å skape seg et maskulint rom

(Anderson, 2005) innen sin rolle som hovedomsorgsgiver, mens de mer tradisjonelle fedrene blir mer inkluderende etter hvert som barna ble større og etter hvert som familiens livssituasjon endrer seg.

Fedrene til Sindre og Petter er eksempler på ”den nye farsrollen”, der de i tillegg til å være involvert fra og med barnet er født, også tar på seg et helhetsansvar for at familiens omsorgshjul skal gå rundt. Alle fem fedre er eksempler på ”inclusive masculinity” siden alle vil være involvert helt fra barnet er født.

Barnesyn og dagligliv

Intervjuene med alle foreldrene bærer preg av et dagligliv der barna er tydelig tilstede, både når foreldre og barn er sammen, og når de etter hvert er hver for seg, som når barna begynner i barnehagen. Foreldrene er svært opptatt av hvordan barna har det, og om dagliglivet er godt nok. I det følgende skal jeg trekke fram kjennetegn ved det synet på barn som kommer fram i foreldrenes hverdagslivsbeskrivelser, og trekke noen forbindelser mellom barnesynet og hvordan de har innrettet seg.

Tid sammen som familie

Alle familiene mener at tid sammen er viktig, og de er opptatt av å ha god tid. Imidlertid praktiseres det i varierende grad, og fars arbeidstid beskrives som den største hindringen for å få det til. I familien der far jobber skift, gjør arbeidstidsordningen at mye av fellestiden forsvinner. Det samme gjelder for familien der far helgependler, men her fremhever de at tid sammen er noe de prioriterer på bekostning av økt effektivitet, eller det å få unna flere gjøremål totalt sett.

Også familiene Pettersen og Sørensen framhever at det å ha tid sammen som familie, der alle er til stede, er viktig. De vil gjerne ha god tid om morgenen, og begge familier vil helst hente relativt tidlig i barnehagen og i hvert fall unngå å hente for sent. I familien Pettersen er det mor som er mest opptatt av dette, i familien Sørensen er det far.

”Jeg tenker at de rolige morgenene er ganske gull verdt for ham”.

Far prioriterer derfor å spise frokost hjemme sammen med begge guttene når han leverer i barnehagen, ”for så travelt har vi det ikke”. Faren til Sindre tenker at de har ham for mye i barnehagen, og at den ideelle lengden på en barnehagedag ville være omtrent fem timer.. Han innser imidlertid at dette vil vært umulig å kombinere med jobbene deres. For å få mer tid sammen kunne både mor og far ønske seg å jobbe 75 %, men sier at de ikke har økonomisk mulighet til dette nå. Men likevel har de gjort noe justeringer som har fått stor betydning, og begge mener at de totalt sett har fått mye mer tid sammen etter at mor fikk ny jobb med mindre hjemmearbeid, og far ikke lenger jobber skift eller nattevakt. Begge er i fulle stillinger, men føler likevel at de ”eier tiden” på en helt annen måte nå enn før, og at de har muligheten til å være sammen alle fire på ettermiddagen og i helgene. De har altså greid å gjøre noe med arbeidssituasjonen slik at de kan få til et liv med barna som er mer slik de ønsker.

Far og mor er like gode

Moren til Sindre synes at barns behov for mor kan bli dratt litt langt i samfunnsdebatten. Det er bra for barnet å være hjemme med en av foreldrene det første året, men det er ikke nødvendigvis best å være sammen med mor. Hun er tydelig på at pappapermisjonen er veldig viktig for både far, barn og familie, og at det er større sjanse for et likestilt liv dersom man deler på omsorgsoppgavene.

Det er ingen av foreldrene i dette utvalget som argumenterer for at mor er viktigere enn far, og at det derfor er rimelig at mer av permisjonen og mer av det daglige ansvaret faller på henne. Men likevel er det først og fremst foreldrene til Sindre og Petter som legger vekt på at far skal være en omsorgsperson på lik linje med mor, og som anstrenger seg for at det skal bli slik. De andre familiene begrunner gjerne skjevdelingen med økonomi.

Foreldrene til Sindre og Petter er altså opptatt av at de skal være likeverdige omsorgspersoner for barna sine, og at veien dit går gjennom at man bygger opp ferdigheter og ansvar som skal til for å ta seg av barna på ordentlig. Som tidligere nevnt, så har moren og faren til Petter

byttet på å jobbe og studere i lengre tid, og dette systemet har de holdt fast ved også etter at barna begynte å komme. I denne familien er det mor som har tatt ut all den lønnede permisjonen, siden far ikke hadde opparbeidet seg noen rettigheter da han var student. Familien løser dette på den måten at far tar ut flere måneder i ulønnet ferie i løpet av Petters første leveår. Denne tiden bruker familien sammen, slik at far ikke har noen sammenhengende periode der han er alene hjemme med Petter. Men foreldrene er bevisste på at mor finner seg noen gjøremål på ettermiddagen, som å gå ut en tur eller ta oppvasken, slik at far kan få være litt alene med begge de to guttene. Av samme grunn reiser far for eksempel også på hyttetur med begge sønnene mens mor blir hjemme.

Moren og faren til Sindre har valgt å dele permisjonen likt, med seks måneder til hver av foreldrene. De begrunner dette med at mor var ny i jobben, og at det kanskje ikke ville være særlig strategisk av henne å være borte lenger. Far hadde et sterkt ønske om å ta lang permisjon, siden dette å være hjemme med barnet var noe som var viktig for ham. De ønsket å dele likt i utgangspunktet, og far fikk også dekket gapet mellom sin egen lønn og 6G. Far ønsker også et avbrekk fra jobben, og vil gjerne benytte anledningen til å rydde og systematisere i bod og kjeller. Han ser frem til å få tid alene med Sindre.

Far tenker at fødselspermisjonen vil gå med til ”å administrere hele familien”, og er klar over at hans permisjonstid er uvanlig lang, spesielt innen det private næringsliv. I likhet med pappen til Sindre markerer han her avstand til det som de begge oppfatter som en vanlig holdning blant menn om at det er umulig å ta permisjon i akkurat deres jobb, siden ingen vil kunne erstatte dem. De er klar over at de som par antakelig taper, rent økonomisk, på at han er hjemme i seks måneder, men dette er ikke noe de velger å legge vekt på.

Mor er opptatt også av den politiske intensjonen med pappapermisjon, som hun mener er ”en positiv effekt på lang sikt”. Hun mener ikke at fødselspermisjonen er hennes, men at de må bli enige om hvordan de skal gjøre det. Hun attribuerer likedeling av alle arbeidsoppgaver helt fra fødsel av til at hun ikke ammet, og mener at dette igjen har ført til at far har fått et nærere forhold til alle barna. Her utfordrer hun det norske ammeregimet (Ellingsæter, 2012). Hun mener også at det er viktig å gjøre det slik helt fra man får det første barnet siden ”det er jo *da* du legger premissene for hvordan du forholder deg til barna.”. Hun mener bestemt at det å ikke amme har hatt en positiv effekt på likestillingen dem i mellom som par, og at det skaper større smidighet og mindre stress og sjalusi for familien som en helhet.

Begge mener at det er viktig å være bevisst på mors og fars roller innad i familien, spesielt i forhold til barna. De nevner eksempler fra bekjentskapskretsen der det kun har vært mor som har vært i stand til å bade og legge barnet de første månedene. Mor forteller om venninner som tviholder på permisjonstiden og samtidig er sure fordi mannen ikke bidrar så mye hjemme. Man må være litt taktisk og også gi slipp på de positive sidene, sier hun. Mor og far er samstemte i disse synspunktene.

Mor mener at menn kommer nærmere barnet og får en større forståelse av barns behov, og hvordan det er å tilrettelegge hverdagen/ organisere de andre barna hvis de er hjemme i en periode. Videre forteller hun at det er far som organisatoren i deres familie, og at hun derfor ikke tror at permisjonen har gjort en så stor forskjell i deres tilfelle. Mor mener at permisjonene tilhører barnet, og at hver enkelt familie bør diskutere seg frem til en løsning som passer for dem. Avgjørelsen om permisjonsfordelingen bør tas av ham og henne i fellesskap.

Utvikling gjennom aktiv deltakelse: ”klare selv” og ”prøve selv”

Alle familiene i utvalget vektlegger at barna skal få prøve seg selv, og at dette er viktigere enn feilfri utøvelse av aktiviteten eller å unngå å slå seg. Eksempler på dette kan være å pusse tenner selv, å spise og å smøre på maten sin selv. Det kan også handle om å la dem være sammen med storebrødre i lek og for eksempel klatre opp på hyttetaket sammen med dem. Men heller ikke her er kriteriene for hva som er passe, helt like. I en av familiene er mor bekymret for at datteren skal skade seg i barnehagen, men hun slår seg etter hvert til ro da dette ikke skjer. I en annen familien synes mor det er vanskelig å la være å ”ta over” når barna for eksempel skal pusse tenner. Men også hun har nok noen ideer om at hun *burde* la barnet få pusse selv. Klok av skade overlater hun derfor dette til far, som i følge henne selv er mye mer tålmodig og lar barna prøve og feile selv, før han eventuelt gjøre det ferdig for dem. Det samme gjelder påklæding i denne familien.

Foreldrenes framgangsmåter illustrerer Vygotskys begrep om proksimal utviklingssone, der den voksne hjelper barnet til å mestre aktiviteter som egentlig er litt for vanskelige for det, slik at barnet klarer noe det strengt tatt ikke er helt klar for ennå. Slik lærer barnet å bruke de menneskene rundt seg som har kommet lenger i sin utvikling, til å støtte og drive sin egen utvikling fremover. For barna i dette utvalget ser vi at de utviklingsstøttende omsorgspersonene ikke bare er de voksne rundt dem i familien og i vennekretsen men også andre barns som eldre søsken og større barn i barnehagen. Et liknende begrep er Bruners ”scaffolding”. Denne kontinuerlige tilretteleggingen ligger innebygget i småbarnsfamilienes rutiner, som også endrer seg i takt med at barna mestrer mer og blir større. Et av Haavinds mest sentrale poeng (Haavind, 1987) er nettopp at dagliglivets rutiner er sentrale for barns livsform, og at utviklingsstøtten som ligger i disse rutinene vil endre barnet, som igjen vil endre sine omgivelser.

Omsorg fra flere enn mor og far

Barnehagen

I andre intervjuerunde tilbrakte alle fokusbarna store deler av dagen utenfor familien, og er fornøyde med de ordningene de har. Den ene moren i utvalget ville helst være hjemme i to år, og mener at det ville være best både for barnet og henne selv (Stefansen & Farstad, 2008). De valgte ikke denne løsningen på grunn av økonomi, men ender som de andre familiene, opp med å velge barnehage, et tilbud som de blir svært fornøyd med.

Alle familiene i utvalget blir etter hvert svært positive til barnehage. I den ene familien var mor relativt skeptisk før barnehagestart, og ga uttrykk for en forestilling om at dette kom til å bli tøft. Hun følte seg usikker på om personalet hadde mulighet til å trøste og ha barna på fanget på grunn av tidspress og lav bemanning. De fleste familiene uttrykker også skepsis til å bruke dagmamma, selv om tre av familiene ender opp med å bruke dette som en midlertidig løsning, og viser seg å bli veldig fornøyd med denne ordningen.

Begge disse foreldreparene er veldig positive til barnehage, og tenker at det er et godt og nødvendig tilbud til barna deres. De er opptatt av det pedagogiske tilbudet, og at barna lærer om det sosiale samspillet og knytter sine første venns­kaps­relasjoner her. Disse to foreldreparene bruker barnehagen som en forlengelse av familien, på lik linje med venner og utvidet familie (Ellingsæther, 2007). Barnehagen er en del av en utvidet kontekst rundt barnet, slik at det ikke bare er kjernefamilien som spiller en rolle i barnas liv. Disse foreldrene har en tanke om at det er bra for barn å få ”prøvd seg” litt, og at de ikke bare skal skjermes (Stefansen & Farstad, 2008) men være aktive deltakere i sin egen hverdag (Sundnes & Andenæs, 2014).

Foreldrene til Sindre er de som er mest engasjert i hvordan barnehagedagen konkret er utformet. Dette paret vet alt om hva som skjer på de ulike dagene, og hvilke temaer de jobber med til enhver tid. Dette kan komme av at de har tidligere barnehageerfaringer med et barn med spesielle behov i forhold til språk. Ekteparet Pettersen er mest opptatt av barnas relasjoner på skolen og hva som foregår der. Alle tre barna har gått i den samme barnehagen, og de føler seg trygge på at barnehagen er et godt sted å være.

Barnehagen blir et ledd i omsorgskjeden som familien lager for barnet sitt. Barnehagen blir en del av familiens utvidete sosiale kontekst, der foreldre og barn kan møte andre barn og voksne, og der barnet får mulighet til å strekke seg etter andre mål, og får et annet rom for sin utvikling, enn det hadde fått avgrenset til kun kjernefamiliens miljø (Andenæs, 2011; Andenæs & Haavind, in press).

Søsken som omsorgspersoner

Fra eldre litteratur om barndom og oppvekst i andre land og til andre tider, vet vi at søsken og eldre barn ofte kan få en svært aktiv rolle i barneoppdragelsen av de yngste barna. Noen steder er det vanlig at barn helt ned i treårsalder har ansvar for småsøsken. De bærer da småbarna med seg så de kan bli underholdt av å se på at andre barn leker eller observere dagliglivets gang rundt seg. Rogoff beskriver dette i sin bok ”The Cultural Nature of Human Development”, der hun kommer med eksempler fra flere forskjellige kollektivistiske kulturer og stammesamfunn, så vel som fra minoritetsbefolkningen i USA, som tradisjonelt har praktisert liknende ordninger. Hun setter dette opp i kontrast til den hvite amerikanske

middelklassen, som ofte bare har kjernefamilien å spille på, og der søsken får en underordnet rolle i oppdragelsen sammenliknet med foreldrene.

Begge de to familiene Sørensen og Pettersen bruker storesøsken aktivt i omsorgen for yngstemann. I familien Sørensen får storebror ansvar for å legge lillebroren sin allerede fra han er 8-9 år gammel. Foreldrene mener at det er fint for ham både å hjelpe foreldrene og å vise omsorg på denne måten. De mener også at han er mye mer nøyaktig, og flinkere til dette, enn de selv er. Storebror kan også passe lillebror når foreldrene for eksempel tar en dusj eller må ned i vaskekjelleren en tur. De vet at han roper hvis det skulle være noe. Han leker også mye med lillebroren til daglig, selv om det er stor aldersforskjell (8 år), og mor har observert at det heller er lillebror som utfordrer storebrorens grenser enn omvendt. Etter hvert som brødrene blir større gjør de "lekser" sammen, da sitter Petter og fargelegger i en egen bok mens broren gjør skoleoppgaver. Bruker vi Vygotskys forståelse av den proksimale utviklingssonen (Vygotsky, 1978) gjør storebror at Petter får noen muligheter til å "bli større" der han tilrettelegger for mestring i en aktivitet som tilsynelatende er for vanskelig for lillebroren på egen hånd. Storebroren får selv den samme muligheten av foreldrene sine, når de tilrettelegger for at han skal kunne både passe på og legge lillebroren sin, i en alder av åtte år. Foreldrene begrunner dette med at det er viktig at storebror får tillit, at de ser at han takler ansvaret og gjennomfører oppgavene på en god måte, og at han dermed bidrar til å avlaste foreldrene, slik at de kan få unna andre gjøremål. Det er sannsynlig at storebror i neste omgang vil kunne få flere og vanskeligere oppgaver og enda mer tillit fra foreldrene, slik at han vil kunne avlaste foreldrene og bidra i omsorgen på nye og stadig mer avanserte måter.

I begge disse familiene drar de minste barna veksler på storebrødrenes kameratgjeng. De små vil gjerne være sammen med de større barna, og blir dermed utfordret fysisk og mentalt i større grad enn dersom de utelukkende hadde vært sammen med jevnaldrende. Rogoff (2003) skriver om dette fenomenet i sin bok, og ytrer seg kritisk til dagens ordninger på skoler og i barnehager der nettopp dette aspektet med aldersblandede grupper ofte faller bort, og barna blir gruppert nesten utelukkende sammen med sine jevnaldrende. Et annet aspekt ved det å bruke brødrenes sosiale nettverk til fordel for yngstemann, er at foreldrene i begge disse familiene legger mindre vekt på at minstemann skal skaffe seg egne venner i ung alder. Dette er noe de mener at kommer av seg selv etter hvert, og ikke noe som haster nå.

I familien Pettersen er det slik at Petter i stor grad er med på det som skjer sammen med storebrødrene sine. Mor omtaler ham som ”femte hjul på vogna” siden han blir tatt med rundt i huset ettersom hvor de andre oppholder seg. De har lite tilrettelagte aktiviteter som er myntet spesielt på yngstemann. Mor uttrykker en viss bekymring for dette, og forteller at hun ser på de tre barna som en flokk snarere enn som individer. Hun mener at lillebror følger storesøskene på godt og vondt. Han får for eksempel se på Harry Potter- filmer allerede som treåring, siden det er det brødrene er interessert i da, og begynte også mye tidligere med både mer tv og mer godteri.

Også i familien Pettersen er det slik at storebrødrene er de som i stor grad har ansvar for å underholde og leke med lillebror. De ”leser” for ham, leker rolleleker med ham og etter hvert er han også en del sammen med dem på rommet, når de har kompiser på besøk. I det første intervjuet kan foreldrene fortelle at de noen gange bruker ham som en slags belønning eller motivasjon for storebrødrene, og kan for eksempel si at hvis de er raske på badet om kvelden så får de ha ham litt oppi senga med seg før de sovner. Denne familien har også forsøkt å la storebrødrene passe minstemann i veldig korte strekk, for eksempel når mor eller far går rett utenfor for å måke snø. Dette har imidlertid ikke vært spesielt vellykket, siden brødrene har vært for små (fire og fem) til å forstå at de ikke kan gå i fra ham, selv om det bare dreier seg om at de er i et annet rom eller en annen etasje av huset.

Rogoff peker på søsken som omsorgsressurs, slik vi har sett at blir særlig tydelig praktisert i familiene til Sindre og Petter, mens de tre andre familiene i utvalget ikke bruker storesøsken på en like aktiv måte:

” In communities in which children have the opportunity to engage extensively with siblings, the role of siblings complements that of parents in an essential way (Rogoff, 2003, s. 123).

Men Rogoff er også opptatt av den utviklingsmessige siden ved slike praksiser:

« The organization of children’s relations among themselves can be an important ground for young children’s development.”.

Barn lærer også i stor grad av andre barn, jfr barnehagen og Vygotskys ”Mind in society”. Eldre barn og søsken kan også utgjøre en proksimal utviklingssone og stå for tilrettelegging

(scaffolding, Bruner) for å fremme mestring, slik som vi ser i disse to familiene. Når jeg har snakket om barnesyn så langt, har dette vært særlig knyttet til fokusbarnet. Men barnesynet kommer også fram når de snakker om eldre søsken, som for eksempel i denne praksisen med å involvere storesøsken i omsorgen for småsøsken. Slik lillebror får mulighet til å strekke seg mot å bli større når han blir passet av storesøsken, får storebroren den samme muligheten av foreldrene sine, når de tilrettelegger for at han skal kunne både passe på og legge lillebroren sin, i en alder av åtte år. Foreldrene begrunner dette med at det er viktig at storebror får tillit, at de ser at han takler ansvaret og gjennomfører oppgavene på en god måte, og at han dermed bidrar til å avlaste foreldrene, slik at de kan få unna andre gjøremål. Det er sannsynlig at storebror i neste omgang vil kunne få flere og vanskeligere oppgaver og enda mer tillit fra foreldrene, slik at han vil kunne avlaste foreldrene og bidra i omsorgen på nye og stadig mer avanserte måter. Dette illustrerer Haavinds argumentasjon (Haavind, 1987) om at barns utvikling nødvendigvis finner sted i en sosial kontekst, og at utviklingen også er betinget av denne konteksten, slik at det ikke finnes noen universelle mål på utvikling, men snarere vil disse være relative til individet og til hva som vil være hensiktsmessig for barnet innen hans eller hennes omgivelser. I følge Haavinds kriterier for utvikling vil en væremåte være relativt mer utviklet enn en annen når det er relativt større gjensidighet i utvekslingen mellom barnet og den andre, når barnet har et relativt sett utvidet ansvar for sine egne handlingers konsekvenser, når barnets handlinger inngår i en mer omfattende, funksjonell sammenheng og når disse handlingene i denne funksjonelle sammenhengen åpner for en utvidet motivasjon, som igjen åpner for nye måter å handle på. Når storebror får ansvar for å passe på lillebror og hente ham i barnehagen, kan det, i lys av denne modellen, ses på som om storebroren får et utvidet ansvar i forhold til sine foreldre, der han får en større og viktigere rolle for å få familielogistikken til å gå opp.

Rogoff viser at amerikanske, kaukasiske barn kan foretrekke lek med foreldre heller enn søsken. Amerikanske småbarn leker i svært tilrettelagte omgivelser under oppsyn av en voksen, og søsken på 3-5 år blir ikke forventet å passe eller ta noen form for ansvar for mindre søsken. I noen land er dette lovregulert, som for eksempel Storbritannia, der barn ikke har lov til å være alene hjemme, eller ha ansvar for andre barn, før de er 14. (Rogoff, 2003).

Som sagt er dette barnesynet ikke like tydelig i de tre andre familiene i utvalget, og de bruker ikke storesøsken på en like aktiv måte. Storesøsken får ikke passe småsøsken i disse familiene, og de bruker heller ikke søsknenes sosiale nettverk i samme grad eller på samme

måte. Men i alle familiene legger foreldrene vekt på at søsknene skal gå godt overens og at de leker mye sammen.

Nabolag og slekt som gode tilbud til barnet

Bronfenbrenners økologiske modell vektlegger sammenhengen mellom mikro og eksosystemene, mesosystemer og makrosystemet, som er storsamfunnet, og at alle systemene vil påvirke hverandre. Haavind framhever at barns utvikling ikke bare blir *påvirket av* den sosiale konteksten rundt (for eksempel familien), men kan forstås som *konstituert av* denne, det vil si at de to ikke kan ses på som separate enheter men snarere uadskillelige deler av en helhet. Utvikling skjer i en sosial kontekst, og konteksten vil påvirke individets utvikling, som igjen vil påvirke sine omgivelser og forandre dem.

Familiene til Sindre og Petter bruker sitt sosiale nettverk svært aktivt, og snakker om dem som ressurser og positive tilskudd i barnas liv. Dette gjelder både foreldrenes venner, barnas venner, naboer og utvidet familie. Barnehagen kan også sees på som en utvidelse av familien i denne sammenheng, og foreldrene til Petter får bekreftet sin oppfatning fra barnet selv; han likte seg jo også veldig godt i barnehagen, og ville dit tidligst mulig på morgenen og også i helgene. Familien Sørensen bruker naboene, som også er studenter med små barn, som barnevakter for hverandre slik at mødrene kan gå og drikke kaffe på omgang. De bruker også fellesområdene ute, og det sosiale fellesskapet der, for å redusere belastningen av å bo med to barn i en trang leilighet. Etter at de, ved et senere intervju, har flyttet til en større leilighet, skaffer de seg raskt et nettverk der som barna kan bruke, og som også bidrar til å avlaste foreldrene. Sønnen kan for eksempel springe opp til naboenta i samme oppgang i helgene, og han kan leke med nabobarn på lekeplassen rett utenfor. Og etter at familien til Petter har flyttet har han fått seg en bestekompis i barnehagen, og familien til bestekompisen har blitt viktige for ham. De kan hente ham i barnehagen og omvendt.

Besteforeldre er en annen ressurs. Farfar pleier å hente Petter i barnehagen når han er i byen, som er omtrent en gang i måneden. Foreldrene legger vekt på at de to har veldig god kontakt og pleier å snekre og bygge hytte sammen.

I familien Pettersen pleier farfar å hente Sindre i barnehagen en gang i uken. På den måten knyttes det forbindelser mellom de forskjellige omsorgspersonene i Sindres liv. Farfar bor i nærheten slik at Sindre kan komme opp til ham dersom han er sliten eller lei seg, eller har lyst til å være litt alene uten storebrødrene. Farfar og farmor pleier også å gå på tilstelninger i barnehagen sammen med Sindre. Farfar er hjemme hos familien hver dag siden han pleier å hente storebrødrene på skolen, og sier alltid ja hvis han blir spurt om å passe eller være sammen med barna.

De har god kontakt med nabofamilien, der barna arver klær av hverandre og springer ut og inn av hverandres hus om sommeren. Nabofamilien kan hente familien Pettersens barn og omvendt, og familiene spiser noen ganger middag hos hverandre.

Forståelser og verdivalg som styrker fellesansvar mellom ham og henne

I min gjennomgang av teoretiske perspektiver på deling tidlig i oppgaven, presenterte jeg flere eksempler på forfattere som trakk fram forståelser som bidro til å legitimere skjevdeling mellom ham og henne i paret, og på denne måten bidro til å hindre en bevegelse i retning økt likestilling i familien (Dixon & Wetherell, 2004; Magnusson, 2008). I denne tredje og siste delen av resultatpresentasjonen skal jeg trekke fram noen forståelser som bidrar til å *styrke* fellesansvaret mellom de to foreldrene. Dette er forståelser og verdivalg som kommer særlig tydelig fram i de to familiene Pettersen og Sørensen, de to parene som har *barn og deling særlig høyt oppe på agendaen*.

Et likestilt foreldreskap er viktig for gode barndommer

I familiene Pettersen og Sørensen tilpasser både mor og far både arbeidet og sitt sosiale liv til familien, i stedet for omvendt, og det kommer særlig tydelig fram hos fedrene. Faren til

Sindre tar seg fri fra jobb mens de pusser opp, samtidig med at han skriver ferdig masteroppgaven sin. Faren til Petter bytter jobb fra det private til det offentlige for å få bedre og mer familievennlige arbeidstider. Begge fremhever at de vektlegger fleksibilitet i jobben, slik at de får muligheten til å kombinere jobb med familie slik de selv ønsker. De argumenterer på tilsvarende måte som de mest deltagende fedrene i Hvistendahls undersøkelse fra 1987; i kraft av sine ledende stillinger hadde de frihet til å legge opp sin egen arbeidsdag, og dermed større muligheter til å bidra hjemme (Hvistendahl, 1987, i Haavind, 2000).

I de andre familiene er det ikke så tydelige tilpasninger fra fedrenes side, og i den familien der far jobber skift, må hele familiens rytme tilpasses etter hans jobb. Men i de to resterende familiene er det visse justeringer. For selv i familien der begge holder seg innen normal arbeidstid, går mor hjem litt før og tar heller igjen arbeidet på kvelden, men far i hvert fall holder seg innen normal arbeidstid. Det er ikke vanlig for de andre mennene på jobben, forteller faren, og formidler på denne måten at også han er opptatt av å være en far som tar ansvar. Og den faren som var ukependler i første intervjurunde får seg jobb ti minutter hjemmefra etter at de har flyttet fra byen, får vi høre i neste intervjurunde.

Fedrene i utvalget har altså beveget seg i den retningen som Hanne Haavind etterlyser i sin artikkel ”Tredje akt”; en større grad av deltakelse fra far i kraft av økt tilpasning til familien og et større ansvar for helheten. Fedrene til Sindre og Petter er eksempler på hvordan menn kan innta denne nye posisjonen, både i forhold til arbeidsdeling og måter de forholder seg til ektefellen på, og gjennom omsorg for barna ved å ta et mer helhetlig ansvar på lik linje med mor. Disse fedrene gir oss også et litt annet bilde av hverdagen hjemme i familien enn det som kommer fram i boka om hverdagslivet i nordiske barnefamilier (Magnusson, 2006). Forfatteren oppsummerer situasjonen som at kvinner ikke blir direkte hindret i å få gjøre det de vil, men de kan ikke regne med at deres nærmeste omgivelser tilpasser seg deres aktiviteter. Tvert imot er det kvinnen som forventes å ta hensyn til sin mann og sine barn når og hvis de gjør ”sine ting”. Det er også andre som påpeker at den kjønnsmessige arbeidsdelingen har endret seg mest på arbeidsmarkedet og mindre innad i familien, altså at kvinner, som en følge av yrkesarbeid utenfor hjemmet i tillegg til omsorgs- og husarbeid, har endret sin væremåte men at menn ikke har gjort det. Familiene Pettersen og Sørensen kan dermed betraktes som ”foregangsfamilier”, der begge har gjort gjensidige tilpasninger mellom arbeidsliv og familieliv, og der begge har tilpasset seg hverandre på en måte som gir

rom for dem begge. Analyse antyder på at det skjer en bevegelse i retning fellesansvar mellom de to.

«Listen kan godt legges litt lavere»

I intervjuene med foreldrene til Petter og Sindre legges det tilsynelatende liten vekt på at det skal være spesielt rent eller ryddig hjemme. Det kan virke som om disse to familiene har redusert omfanget av disse oppgavene siden det er få eller ingen beskrivelser av gulvvask eller støvsuging, og det husarbeidet som blir beskrevet i intervjuene er stort sett relatert til matlaging og klesvask. Det fremstår som om de prioriterer å være sammen med barna sine, og at disse skal få oppleve noe i hverdagen og være en del av et større sosialt fellesskap. De tenker nok ikke at en høy standard på renholdet er noe som er viktig for barn, men tvert imot nedprioriterer de renholdet for å få hverdagen til å gå opp og få mer tid til barna. Barna får også stort sett kle på seg selv - selv om resultatet kanskje ikke blir helt optimalt - og noen av dem får også vaske seg selv. Dermed sparer foreldrene tid, som de kan bruke på andre, og kanskje i deres øyne viktigere, gjøremål. «Det er ikke så nøye» er for øvrig en linje som også blir fulgt i den bloggen som nylig er kåret til årets mammablogg

(<http://www.mammanett.no/mamma/her-er-vinnerne-i-karingen-av-arets-mamma-og-pappablogg>), og kan forstås som en *motreaksjon på rosabloggernes foreldrestil*.

Dette med å ikke være "så nøye på det" er noe som går igjen hos alle familiene og er en del av måten de fremstiller seg på i intervjuene, men det dukker opp på litt forskjellige måter. I den familien der moren er veldig nøye på renholdet, presenterer hun seg som langt mer avslappet på andre områder. Dette ekteparet lar for eksempel barna (tre år og halvannet år på intervjutidspunktet) være oppe alene på morgenen i helgene, mens foreldrene blir liggende i etasjen over og nøyer seg med å lytte etter hva de driver med. Dette paret tenker at barn tåler en del, og et annet eksempel på dette er at de mener at barna fint takler å bli tatt med på overnattingstur i skogen sammen med far. En annen familie framhever at de ikke har noen særlig grad av rutiner, de "tar det som det kommer", som de sier i intervjuene. Dette tar jeg som et uttrykk for at de gjerne vil gi inntrykk av å ikke ta ting så høytidelig. De mener at de ikke er så gode på å ha effektive rutiner, og ofte prioriterer for eksempel å legge datteren

sammen heller enn at den ene skal få gjort unna andre gjøremål. Målet er ikke alltid å være mest mulig effektiv, det kan like gjerne være å få mer tid sammen.

”Vi kan greie oss med mindre inntekt”

Fremdeles er det slik at kvinner tjener mindre enn menn, og denne lønnsforskjellen er et vanlig argument for hvorfor hans jobb blir prioritert på bekostning av hennes, i forhandlinger om fordeling av foreldrepermisjon men også i seinere forhandlinger om hvordan de skal organisere hverdagen. Som vi har sett var dette også logikken i tre av familiene i dette utvalget. Familiene Pettersen og Sørensen håndterer imidlertid den økonomiske siden ved familielivet på andre måter. I familien Sørensen har, som tidligere nevnt, mor og far byttet på å jobbe og å studere. Den ene har forsørget familien mens den andre har fått fortsette utdanningsløpet sitt. Dette har de klart å få til samtidig som de har fått både ett og to barn. De har valgt å leve med en lavere materiell standard i noen år som en følge av denne ordningen. Familien på fire bor i en liten utleieleilighet ved det første intervjuet, og de har også valgt å ikke ha bil. De bor i et relativt velstående område der den eldste sønnen også går på skole, og han legger merke til at det er forskjeller mellom ham selv og sine klassekamerater. Foreldrene har forklart ham at de har tatt disse valgene ut i fra sine verdier, og at penger og velstand ikke er det viktigste i livet. De har også forklart ham at de bor såpass trangt for en periode, og at de planlegger å flytte til et større bosted når begge er ferdig med studiene. På denne måten formidler de sine verdier videre til barna, og bidrar til å utvide deres forståelse av seg selv og den sammenhengen de lever i.

Denne familien har også valgt å kompensere for fars manglende permisjonsrettigheter ved å ta ut ulønnet ferie i flere måneder i både Sindre og storebrorens første leveår. Dette er noe som de har prioritert på tross av trang økonomi, og understreker hvor viktig det er for dem at far skal ha et like nært forhold til barna og en like stor grad av deltakelse i omsorgs-og husarbeidet/hjemmearbeidet. Dette er i tråd med en undersøkelse om arbeidsdeling og hverdagsliv i likekjønnede familier (Finsæther, 2009). De to mødrene i hver familie ble intervjuet ved hjelp av livsformsintervjuet. De ble intervjuet før medmødre hadde fått permisjonsrettigheter, men disse familiene løste dette ved at medmor tok ulønnet permisjon eller ferie for å kunne være sammen med barnet. I likhet med familien Sørensen så de på

dette som så viktig for barnet og paret at dette ble måten å løse dette på; de betalte permisjonen selv (Finsæther, 2009). Familien Pettersen valgte, som nevnt tidligere i oppgaven, å dele permisjonen likt med seks måneder til hver inntil Sindre var ett år. De prioriterte denne løsningen på tross av at de tapte økonomisk, sammenliknet med om mor skulle ha tatt mesteparten av fødselspermisjonen.

Forpliktelse overfor et større ”vi”

Som tidligere nevnt, trekker begge par hele tiden forbindelser mellom sine egne familier og samfunnet. Dette går igjen i alle intervjuene med de to ”foregangsfamiliene”. Moren til Petter trekker for eksempel frem at mangelen på permisjonsrettigheter for mannlige studenter er et problem for likestillingen i Norge, og mener at det er ”forskjell på hva man vil og hva man mener er rett” når det er snakk om permisjonsfordeling mellom kvinner og menn. Moren til Sindre er opptatt av hvordan de barna som ikke går i barnehage har det, og mener at dette er med på å øke de sosiale forskjellene i Norge.

Begge de to familiene er opptatt av at familien må ta ansvar for å forme sin egen hverdag slik det passer dem, og slik at de oppnår det de ønsker på sikt. Dette er det enkelte par sitt ansvar og ikke noe som staten eller samfunnet skal detaljstyre eller nødvendigvis gi økonomisk kompensasjon for. De gode ordningene er ikke nok i seg selv, og familiene må strekke seg for å få ”kabalen til å gå opp”. Det virker som om disse familiene mener at de gode ordningene forplikter, og at de selv kan gå foran med et godt eksempel i forhold til gjennomføring av likedeling og barneomsorg. Familiene Sørensen og Pettersen har et perspektiv på seg selv som en samfunnsborger, ikke bare passive forbrukere av velferdsstatens ordninger. Som ansvarlige samfunnsborgere er de opptatt av at det de gjør også er med å styre samfunnsutviklingen.

Diskusjon

I denne undersøkelsen har jeg sett på fem familiers som deler mye, og lagt særlig vekt på de som deler mest i fremstillingen av resultatene. Jeg fant at de som deler mest har en veldig tydelig fordeling seg i mellom, til forskjell fra de andre familiene der det hjemmearbeidet som ikke ble delt, faller på henne. Tidligere forskning har vist at dette fenomenet er relativt vanlig forekommende, også blant norske småbarnsfamilier (Andenæs, 1996; Haavind, 1987). Det finnes mange ulike begrunnelser og forklaringer for å opprettholde og legitimere en skjevdeling. Magnusson, Dixon og Wetherell har laget modeller for disse rettferdiggjørende strategiene. Det er ingen av foreldrene i utvalget som hevder at mor er viktigere enn far, likevel er det foreldrene til Sindre og Petter som gjør en innsats for at far skal bli en like viktig, og like kompetent, omsorgsperson som mor. Jeg fant også at synet på barnet som kom frem gjennom beskrivelsene av dagliglivets rutiner, viste at familiene prioriterte tid sammen, at de så på far og mor som like gode omsorgspersoner og de to familiene valgte å sette fars samvær med det lille barnet høyt oppe på agendaen. Foreldrene la stor vekt på å tilrettelegge for at barna skulle få mestringsopplevelser, og forøkte å legge opp til at de skulle gjøre mest mulig selv, på tross av tidsnød for eksempel om morgenen. Disse familiene la til rette for at barna skulle inngå i en omsorgskjede som omfattet flere omsorgspersoner enn foreldrene selv. Her var barnehage, utvidet familie, naboer og barnas søsken viktige. I den siste delen av fremstillingen av de fem familiene tar jeg for meg sammenhengen mellom foreldrenes barnesyn og måten de organiserer seg på som par. Jeg fant at likestilling mellom foreldrene er viktig for gode barndommer, og at gjensidig tilpasning til familien og hverandre fra begge parter gir et bedre familieliv, med mer tid til hverandre. Alle familiene formidler, på forskjellige måter, at de "ikke er så nøye på det". Dette kan for eksempel gjelde rengjøring, som for familiene Pettersen og Sørensen. Det som kjennetegner de to familiene som deler mest, er også at de nedprioriterer inntekt til fordel for fars samvær med barnet, og at de har et medborgerperspektiv der de setter sine egne praksiser i sammenheng med samfunnet for øvrig.

Mine funn kan danne utgangspunkt for videre forskning på likestilling og arbeidsdeling i parforholdet, men kanskje spesielt for hvordan dette kan henge sammen med parets syn på hva en god barndom er. Det vil også være interessant å utforske videre hva som kjennetegner

de som deler mest, og hvordan de, rent praktisk, får til dette; altså det å gå enda tettere på. En mulig tilnærming kunne være å se på de fedrene som tar ut lengre permisjon enn det fedrekvoten tilsier. Da vil vi kunne danne oss flere inntrykk og få flere fortellinger fra denne gruppen.

Utvalget mitt består av fem vanlige familier, og deres rutiner og måter å legge opp dagen på vil mest sannsynlig ligne på måten andre familier løser dette. De daglige rutinene hos norske småbarnsfamilier er kulturelle praksiser som vil variere, men som likevel vil likne hverandre siden alle familien har en forankring i den felles kulturen. Det er sannsynlig at mine resultater vil kunne anvendes på andre småbarnsfamilier som lever i Norge.

Min tilnærming, der jeg har inntatt et kulturpsykologisk ståsted og analysert livsformsintervjuer gjort med vanlige familier ved hjelp av fortolkende metode har gjort det mulig å komme tettere på den moderne pappaen og få en mer nyansert forståelse av dagens fedre. Det har også blitt lettere å få en forståelse av hva som kjennetegner de parene som deler mest, og se på hva disse parene mener er en god oppvekst for barn. Disse funnene vil kunne påvirke den offentlige diskusjon om disse temaene, og vil også ha mulige implikasjoner for psykologers yrkesutøvelse. Kanskje kan denne undersøkelsen være en grunn til å se nærmere på sammenheng mellom barns liv og likestilling, og i hvert fall være en grunn til ikke se på likestilling som en trussel mot barns liv, eller som irrelevant.

Psykologene ute i behandlingsapparatet som møter foreldre og barn, som på BUP og familievernkontoret, kan ha noe å lære av på en mer kontekstsensitiv tilnærming til familielivet. Tanken om at den sosiale konteksten er en betingelse for barns sosiale utvikling, og ideen om at utviklingsmål ikke nødvendigvis er universelle men relative til hva som er formålstjenlig for barnet innen dets spesifikke familie eller miljø, kan bidra til et annet syn på utvikling og en annen måte å se på patologi versus det normale. En mer kontekstsensitiv tilnærming kan være et alternativt rammeverk, og gi et annet blikk, for å forstå utvikling.

I forhold til familievernkontoret kan mine resultater bidra til en slags "ramme" eller være en modell for å forstå hvordan paret bestemmer arbeidsdelingen seg imellom og hva som er deres begrunnelser for denne ordningen. Hva kan eventuelt fungere som argumenter for å opprettholde og rettferdiggjøre skjevdelingen? Hvordan kommer parets syn på det gode barneliv frem gjennom måten de organiserer dagen på? På hvilken måte tilrettelegger de for

at barna skal utvikle seg mot å ”bli større”, og hvordan kunne dette eventuelt vært gjort på en annen måte? Hvordan forholder de seg til de andre delene av barnets oppvekstmiljø, som barnehage, utvidet familie, barnas og familiens venner og søsken som omsorgspersoner? Ved å stille disse spørsmålene kunne det være mulig å åpne opp for nye måter å tenke rundt parforhold, arbeidsdeling og barns utvikling på i førstelinjetjenesten og i andre lavterskeltilbud til befolkningen.

Foreldrepårene som deler mest har familien og barna som et delt prosjekt, og det er et fellesskap som de begge deltar i. Det handler ikke først og fremst om rettigheter hver for seg, men om fellesskap om barn og dagligliv (Finsæther, 2009; Gilligan, 1982). Familiene Pettersen og Sørensen sier noe om hvordan fremtidens parrelasjoner kan se ut, og om hvordan mann og kvinne kan posisjonere seg i forhold til hverandre. Jeg vil si at fedrene til Sindre og Petter har tatt Hanne Haavinds utfordring fra oppgavens første del på strak arm, og at de viser oss nye måter å være far, mann og ektefelle på som peker fremover.

Litteraturliste

- Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s.287-320). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Andenæs, A. (2006). ” Barns beste” og utviklingspsykologi i velferdsstaten. Nøytrale formuleringer med kjønne betydninger. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 36-50.
- Andenæs, A. Chains of care: Organising the everyday life of young children attending day care. (2011). *Nordic Psychology*, 63(2), s.49-67. Doi 10.1027/1901-2276/a000032
- Andenæs, A. & Haavind, H. (inpress). Sharing early care: Learning from practitioners. In press.
- Anderson, E. (2005). Orthodox and inclusive masculinity: Competing masculinities among heterosexual men in a feminized terrain. *Sociological perspectives*, 48, 337-355. Doi: 10.1525/sop.2005.48.3.337
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bronfenbrenner, U. (1976). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. & Haste, H., (red.) (1987). *Making sense. The child's construction of the world*. Kapittel: Introduction. New York: Methuen & Co.
- Dixon, J., & Wetherell, M. (2004). On Discourse and Dirty Nappies: Gender, the Division of Household Labour and the Social Psychology of Distributive Justice. *Theory & Psychology*, 14(2), 167-189.

- Ellingsæther, A.L. & Gulbrandsen, L. (2007). Closing the childcare gap : The interaction of childcare provision and Mother's Agency in Norway. *Journal of Social Policy* 36, s. 649-669. Doi: 10.1177/0958928707071886
- Ellingsæther, A.L. (2012a). Det norske ammeregimet-grense for likestilling? I: H. Bondevik & A. K. Lie (red.), *Rødt og hvitt. Om blod og melk i fortid og nåtid*. Oslo. Unipub forlag.
- Ellingsæther, A. L. (2012b). Familiepolitikk i classesamfunnet, I. A. L. Ellingsæther & K. Widerberg (red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Finsæther, K. (2009).” *Vi prøver så godt vi kan å dele på det... ” En kvalitativ tilnærming til et ...ganske hverdagslig dagligliv, i familier med likekjønnede foreldre.*
Masteroppgave i psykologi. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Fox, B. (2009). When couples become parents. The Creation of Gender in the Transition to Parenthood. Toronto: University of Toronto Press Incorporated.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice. Psychological Theory and Womens`s Development*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gulbrandsen, L. M. (1998). *I barns dagligliv: en kulturpsykologisk studie av jenters og gutters utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hølter, Ø.G., Egeland, C, & Svare, H. (2008). *Likestilling og livskvalitet 2007*. Nordisk institutt for kvinner og kjønnsforskning- NIKK, 2007.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor: mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (Red.)(2000). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for norsk psykologforening* 43(7), 683-693.
- Kitterød, R. H. & Rønsen, M. (2014). *Jobb og hjem i barnefasen. Nå jobber også far mindre når barna er små.* (2014). Søkelys på arbeidslivet(1-2), årgang 3 1(23-41)
- Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. London: Sage Publications Ltd.
- Lysholm, B. (2015). Stilling: pappa. *Kvinner og klær* nr 08, s.47-51.
- Langseth, K. G. (2013, 21.03.2013). Dette er den beste foreldregenerasjonen noensinne. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/familie-og-oppvekst-old/--Dette-er-den-beste-foreldregenerasjonen-noensinne-7154556.html>
- Magnusson, E. (2006). *Hon, han og hemet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Bokforlaget Natur och Kultur.
- Meling, A. (2007). *Foreldres fordeling av omsorgsarbeid i barnets første leveår: en analyse av sammenhengen mellom diskurs, omsorgsarrangement, praksis og kompetanseutvikling*. Hovedoppgave i sosiologi, Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitet i Oslo.
- Olsen, M. (2014, 27.11) "Kjærlighet i tilknytningens tid". *Morgenbladet* 27/11-14 s. 8-13.
- Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. New York: Oxford University Press.
- Schweder, R. (1990). Cultural psychology-what is it? I Stiegler, J.W.R., Schweder, R. & G. Herdt (red.). (1990). *Cultural psychology: Essays on comparative human development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stefansen, K.. & Farstad, G.(2008) . Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3(49), s. 343-374.

Stefansen, K., & Farstad, G. (2015). Involved fatherhood in the Nordic context: dominant narratives, divergent approaches. *NORMA: International Journal for masculinity Studies*, 10:1, s.55-70. [http:// dx.doi.org/10.1080/18902138.2015.1013348](http://dx.doi.org/10.1080/18902138.2015.1013348)

Sundnes, A. & Andenæs, A. (2014). Hva med foreldrene? Barnehage, sosial mobilitet og utvikling. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 4(17), s. 30-41.

Thorsen, K., & Toverud, R., (2002)(red.). *Kulturpsykologi: bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Thompson, P. (2003). Towards ethical practice in the use of archived transcribed interviews: a response. *International journal of social research methodology*, 6(4), s. 357-360.

Valsiner, J. (1984). Two alternative Epistemological Frameworks in Psychology. The Typological and Variational Modes of Thinking. *The Journal of Mind and Behavior*, 5(4), 449-470.

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society. The Development of Higher Psychological processes*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

West, C. & Zimmerman, D. (1981). *Doing gender. Gender & Society*, 1 , 125-151.

Vedlegg / Appendiks